

כי תבוא תשפ"ה: הרב הלוי

1814. משנכנס אלול: כתב ר' יונה "משנכנס אלול עד מוצאי יום" כ"ה חרד וירא מאימת הדין" (ספר היראה). הג"ר ישראל סלנטר זצ"ל מעיד על דור שלפניו שכשהיו מזכירים חודש אלול תקף רעד ואימה על כל הציבור (אור ישראל אגרת יד) "וכבר בערב ר"ח אלול הרגשתי עייפות וחולשה מכח עבודת האלול" ושמעתי לפני שנים רבות מאדם זקן מסלוצק, דפעת כשהיה מריבה אפי' בין העגלונים הפשוטים, היה אחד צועק לחבירו "אלול" והיום אין מרגישים כ"כ את האלול, אבל העצה היא לזכור ולחשוב כל הזמן שעכשיו "אלול" (שואלים ודורשים - אלול, עמ' ה).

1826. פיוט אדון הסליחות: זהו פיוט מרכזי בסליחות הספרדים הבנוי על אותיות הא"ב. זהות המחבר איננה ידועה. בניגוד למה שהיה אפשר לחשוב, המילים מושרות בשמחה ולא מתוך עצבות, מכיון שיש שמחה ונחמה בדיעה שיש לאדם פתח לשוב בתשובה על מעשיו, וכי ה' הוא חנון ורחום, טוב ומטיב לבריות, סולח עוונות ועונה בעת צרות. בזוהר מבואר שהשטן וחבריו אינם יכולים לשמוע זמר ושירה, אלא נהנים מאבל וקניה, ועל ידי השירה מגרשים אותם (רעיא מהימנא פינחס רכזב), ואין לזלזל בפיוט זה ובשירתו (עסס רימוני ר"ה, א). לפענ"ד, אני רואה שהדור זקוק להארות חיצוניות ויש מקום להתיר אם זה לא בתוך התפילה אלא בסליחות וכדומה (הרב הלוי).

1832. ברכה על ליקוי ירח: חז"ל ראו בליקוי המאורות סימן של דין או פורענות, לכן בניגוד לתופעות טבע מרהיבות כמו רעידת אדמה או קשת בענן, שעליהן כן מברכים, אין מברכים על ליקוי ירח או ליקוי חמה, במיוחד כשיש ליקוי לבנה שישיראל מונים את זמנם לפי הלבנה (סוכה ט"א), אף שליקוי לבנה הוא דבר טבעי וחזוי זמנו, מכל מקום, החטא נמצא בעולם וזהו זמן לתשובה ותיקון (באר הגולה באר הששי). יש הנוהגים להתענות בעת ליקוי לבנה (משנ"ב תקפ"ב).

1818. שילם בשטרות מזוייפים: אדם שקיבל שטר מזוייף ולא ידע על כך ושילם באותו שטר מזוייף, וא"א כעת להחזיר לו את השטר, נראה שהקונה בשטר מזוייף פטור מלשלם, כיוון שהמוכר היה צריך לבדוק את השטר לפני הקניה (שו"ע חו"מ רלב"ח).

1823. שילוב מנגינות זרות בתפילה: לדעת רבים מן הפוסקים אין להשתמש במנגינה שרגילים לנגן בפולחן של דת זרה לצורך תפילה בבית כנסת, שהמנגינה מאוסה כדי להשתמש בה לדברים שבקדושה (חסידים רחל). בהתאם לכך, אמרו שיש למחות בחזן שעושה כך (רמ"א נגכה). כמו כן רבים מחמירים שלא להשתמש בתפילה במנגינות של שירי פריצות כי המחשבה על התוכן השלילי תפגום בכוונה (כה"ח נגקטו), אך יש שכתבו שכן נהגו להלחין שירי תפילה במנגינות של שירי עגבים ואף גדולי ישראל עשו זאת כמנהג מקובל (יבי"א ו, או"ח ז). מקובלנו שכן נהגו להלחין שירי תפילה במנגינות עגבים כשיטת היב"א (הרב הלוי).

1833. אמירת פסוק וחרה אף ה' בכם בלחש: יש אומרים שצריך לומר פסוק זה בקול רם, ומה שנהגו ישראל לומר פסוק זה בשקט הוא מנהג טעות, שכן קריאת שמע נאמרת בקול רם וצריך שישמיע לאוזניו (שו"ע או"ח סבג). הסיבה לטעות: א. מזה שנכתב בסידורים להפסיק בין מילת 'וחרה' לבין מילת 'אף' כדי שלא ישמע מילה אחת מחוברת (ברית כהונה מע' וא"ב). ב. מכיון שנהגו לומר את הקללות בפרשת בחוקותי וכי תבוא בשקט ושם זה ביטוי לחרטה (מקוה המים ד, ד). אך מנגד, יש אומרים שיש שנהגו לומר בלחש מתוך תחושת יראה או כדי להמעיט באמירת דברי פורענות בקול רם אך ישמיעו לאוזנם (דובר שלום או"ח ה; בא"ח ש"ר ווארא, יב). לפענ"ד, יש לומר בלחש אבל ישמיע לאוזנו מה שהוא אומר, אא"כ יש שאינם בקיאים לקרוא בעצמם, דבר שאינו מצוי בימינו (הרב הלוי).

1820. איום מבלי כוונה לממש את האיום: במקרה שאדם נפגע והוא מאיים בחזרה כדי להרתיע את הפוגע מותר לאיים, משום דעביד איניש דינא לנפשיה (שו"ע חו"מ ד). אך אם האיום נועד רק להפחיד או להשפיל את החבר, גם בלי כוונה לממש הרי זה אסור משום אונאת דברים ופטור מדיני אדם וחייב בדיני שמיים שכן אסור להבעית את חברו (שו"ע חו"מ תכלב).

1836. פליט להברחת זבובים או יתושים בשבת: מותר לזלף בשבת פליט להבריה זבובים או יתושים מהבית, כשהחלון פתוח, ועל ידי ריח הפליט הזבובים נמלטים מן הבית, ובתנאי שלא יזלף על הזבובים עצמם אלא רק נגד האויר, ואין בזה משום איסור 'זורה' וכן הסכימו האחרונים והוא הדין שמותר להשתמש בשבת בספרי של מטהר אויר כדי שיהיה ריח טוב בבית (חזו"ע שבת ד, עמ' רמב). יש מחמירים בדבר משום 'זורה' על פי דברי הרמ"א (שבט הקהתי ג, קלו). המנהג להקל (הרב הלוי).

1827. אמירת י"ג מידות ביחיד: הלכה היא, שי"ג מידות הם דבר שבקדושה ואין ליחיד לאומרם דרך תפילה ובקשת רחמים, אבל יכול לאומרם כקריאה בתורה (שו"ע או"ח תקסה, ה). הסכימו האחרונים שהיחיד יכול לומר סליחות בלא י"ג מידות (משנ"ב תקסה, ג). העדיפות היא ליחיד לאומרם בקריאה בטעמים, אך יש שכתבו שעדיף לא לאומרם כלל שכן 'שב ואל תעשה עדיף'. יש שאמרו שי"ג מידות ליחיד אחר התפילה עדיפה באמירה בטעמים על פי סוד (כה"ח קלא, כג). אין מגבלה לקרוא את זה בטעמי המקרא (הרב הלוי).

1839. חשיבות החזן: על הפסוק: "עֵיר קְטָנָה וְאֲנָשִׁים בָּהּ מַעֲט וְבָא אֵלֶיהָ מֶלֶךְ גָּדוֹל וְסַבֵּב אֹתָהּ וּבָנָה עָלֶיהָ מִצּוֹדִים גְּדֹלִים" (קהלת ט, יד), דרשו חז"ל: עיר קטנה זה בית הכנסת, ואנשים בה מעט זה ציבור, ובא אליה מלך גדול, זה הקב"ה, וסבב אותה ובנה עליה מצודים גדולים, שהאנשים מלאים בעוונות, ומצא בה איש מסכן וחכם, זה החזן, שבשעה שעונין אחריו אמן יהי שמו הגדול מבורך אפי' יש לו שטר גזירות של מאה שנה הקדוש ברוך הוא מוחל על כל עונותיו (קהלת רבה ט, ז).

הלכה בהרחבה: מדיני הסליחות

ספרדים החלו לומר סליחות מיום אחר ר"ח אלול, לעומת זאת האשכנזים נוהגים להתחיל סליחות מיום הראשון הצמוד לראש השנה, בתנאי שיש ארבעה ימים לפני ראש השנה [בשנה זו יחלו במוצ"ש], כמאמר הפיוט: 'קדמוך במוצאי יום מנוחה'. מקור מנהג זה במהרי"ל, וכן מביאו הרמ"א בס' תקפ"א. המשנ"ב שם מעלה שני נימוקים: א. יש הרבה אנשים שמתענים בעשי"ת, ובגלל שיש בעשי"ת ארבעה ימים שאסור להתענות בהם, ולכן משלימים את אותם ימים באמירת הסליחות ארבעה ימים קודם ר"ה. ב. כנגד ביקור קרבנות שהיו מבקרים אותם ארבעה ימים לפני הקרבה, ובר"ה יעשה אדם עצמו כקרבן (משנ"ב תקפ"א סק"ו).

ישנם כמה כללים חשובים בסליחות: א. אין אומרים את הקדישים אא"כ יש מניין. המנהג לומר חצי קדיש אחרי אשרי נפוץ בכל ישראל חוץ מהמקובלים. ב. אם אין מניין וסיימו אשרי ובדיוק הגיע מניין, רצוי להקפיד לומר ג' פסוקים שוב כדי שיהיה לקדיש על מה לחול. הדבר רלוונטי גם לתפילת מנחה בתפילת היום יום, שאם היה עשרה רק בגמר אשרי, כדאי לחזור על ג' פסוקים שוב בנוכחות עשרה. ג. נקודה נוספת, אם התמעטו ונשארו ששה אנשים, יש מחל' בין האשכנזים לספרדים, המשנ"ב אומר שאומרים קדיש והספרדים אינם אומרים קדיש, ההלכה הזאת נכונה גם לחזרת הש"ן, לפי האשכנזים אומרים קדיש תתקבל וגם את החצי קדיש לפני אשרי ואילו הספרדים לא אומרים לא זה ולא זה. ד. דבר נוסף, י"ג מידות נאמרים רק במניין, אא"כ היחיד אומר אותם בטעמי המקרא. לחילופין אם הציבור אומר י"ג מידות גם היחיד צריך לומר איתם את הי"ג מידות, במקום שיכול להפסיק. כמו כן אין היחיד אומר קטעים שבארמית.

נקודה נוספת, ישנם שני שינויים בתפילת שמונה עשרה של עשי"ת וארבע הוספות שתיקנו הגאונים. השינויים: המלך הקדוש, המלך המשפט שמקורם בגמ' ברכות (יב ע"ב). כך אומרים התוס' בברכות (יב ע"ב) וגם בברכות (לד ע"א), הלכך בשל ההבדל במקור, השינויים הם לעיכובא, ההוספות אינן לעיכובא, אם לא אמר את ההוספות אינו חייב לחזור. שכח לומר זכרנו לחיים כל עוד לא הזכיר שם ה' יכול לחזור בו. זה בניגוד לדעת התוס' בברכות יב וגם בדף לד שלדעת התוס' חוזרים ואנו לא נוהגים כן. לעומת זאת, לגבי המלך הקדוש והמלך המשפט לכו"ע אם לא אמר 'המלך הקדוש' או 'המלך המשפט' השינויים מחייבים חזרה, הרמ"א פסק בשם ר' יונה שאם אמר את המלך אוהב צדקה ומשפט אינו חוזר, כלומר הוא מודה לעיקרון שצריך לחזור והוא אומר שההלכה נקבעה בזמנה למה שהיו אומרים האל אוהב צדקה ומשפט. לספרדים צריך לחזור.

החזרה לומר המלך הקדוש מתחילה בראש התפילה. ואילו החזרה ל'מלך המשפט' חוזר לברכת 'השיבה', ואם אמר כבר יהיו לרצון האחרון זה סיום השמונה עשרה והוא חוזר לראש העמידה. ואם לא עקר רגליו לא אומר ה' שפתי תפתח רק מתחיל ברוך אתה ה' או"א.

פרשת כי תבוא: קוה אל ה'

פרשת כי תבוא מלאה בדברי תוכחה, יש בה אולי פי שנים קללות מפרשת בחוקותי. כשמתרחשים דברים בניגוד לרצונו של אדם, הוא תולה את הדברים בכל אחד אחר, מלבד בריבונו של עולם.

משפחה אחת גרה בסמוך ליער מסוכן, וההורים היו מזהירים תמיד את הילדים לא ללכת ליער, משום שהוא מסוכן. פעם אחת אחד הילדים הסתקרן ונכנס ליער, למרות האזהרות, ואחר כך חזר ואמר לאביו שהוא היה ביער ואין שם כלום: לא שודדים ולא חיות רעות. רצה האב להחזיר ללב בנו את הפחד מהמקום המסוכן, ולכן הוא התחפש לשודד, וכשהילד חזר ונכנס ליער האבא הפתיע אותו והתחיל לרדוף אחריו ולצעוק. הילד התחיל לברוח, מת מפחד, וצעק לאביו שיעזור לו. כשהאבא המחופש הצליח כמעט לתפוס את הילד - הילד התעלף. כשהוא התעורר, הוא אמר לאביו: "צדקתי! היער באמת מסוכן! אבל מדוע דווקא כשהייתי זקוק לך, כשהשודד רדף אחרי - לא היית שם כדי לעזור לי?" מה יכול האב להגיד לבנו? הרי הוא היה שם, וחולל בעצמו את התקרית המפחידה, לטובתו של הבן.

כשמתרחשים דברים בניגוד לרצונו - זה מסר מהקב"ה, שאומר לנו שלא נדאג: הכול נובע ממנו והוא שולט במצב. הקב"ה מציל אותנו בכל תנאי ובכל מצב. האדם צריך רק להתפלל ולייחל לה', וה' ישמע את תפילתו.